

ხეთური „გილგამეშანი“

კვლევა განხორციელდა შოთა რუსთაველის
საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის
მხარდაჭერით [გრანტის ნომერი FR-21-17153]

This work was supported by Shota Rustaveli
National Science Foundation of Georgia
(SRNSFG) [grant number FR-21-17153]

მსოფლიო ლიტერატურის უძველესი ძეგლი – გილგამეშის ეპოსი¹ ძველ სამყაროშივე სარგებლობდა პოპულარობით. ამას მოწმობს გილგამეშის თავგადასავლები ამსახველი ტექსტების გამოვლენა არა მხოლოდ ასურეთსა და ბაბილონში, არამედ ძვ. წ. მეორე ათასწლეულის ახლო აღმოსავლეთის სხვადასხვა რეგიონში – ანატოლიაში, უგარიტში, ემარსა და მეგიდოში. ხეთების დედაქალაქ ხათუსაში (დღევანდელ ბოლაზექოიში) აქადურენოვანი ვერსიების გვერდით აღმოჩენილია გილგამეშის ეპოსის ფრაგმენტები ხეთურ და ხურიტულ ენებზე.² გ. ბეკმანის სამართლიანი შენიშვნით, ხეთების დედაქალაქში წარმოებული არქეოლოგიური გათხრების შედეგად იმაზე მეტი ტექსტობრივი მასალა გამოვლინდა, რაც გვიან ბრინჯაოს ხანის ყველა ერთად აღებულ ძეგლზე, სადაც კი გილგამეშის ეპოსის ვერსიებია ნაპოვნი.³

მეცნიერთა შორის აზრთა სხვადასხვაობას ინვევს საკითხი იმის შესახებ, თუ რა ადგილი ეჭირა გილგამეშის ეპოსს ხეთურ კულტურაში: ის მხოლოდ სასწავლო მიზნით გამოიყენებოდა სკოლებში ლურსმულ ტექსტთა გადამწერთა აღსაზრდელად, თუ ხეთურ „ელიტაში“ ლიტერატურული წარმოების ფუნქციასაც ასრულებდა? აგრეთვე საკამათოა ხეთურენოვა-

¹ მსოფლიო კულტურაში გილგამეშის ეპოსის მნიშვნელობაზე იხ. მაგალითად, Ziolkowski, *Gilgamesh Among Us*.

² ამ ტექსტების სრული ნუსხისთვის იხ. Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. XI-XII.

³ ამასთან დაკავშირებით, უფრო დანვირლებით იხ. იქვე, გვ. 4-6; ხეთურენოვანი ვერსიის სტანდარტულ ბაბილონურ ვერსიასთან მსგავსება-განსხვავებების შესახებ იხ. იქვე, გვ. 7-12; გილგამეშის ეპოსის ანატოლიური ტრადიციის შესახებ იხ. აგრეთვე, Archi, *Transmission of Recitative Literature*, გვ. 186-188; Klinger, *Die hethitische Rezeption mesopotamischer Literatur*, გვ. 114-123; Sasson, *Prologues and Poets*, გვ. 269-270, 272, 275, 277.

ნი ვერსიის წარმოშობის საკითხი – ზეპირსიტყვიერი ტრადიციის ამსახველ ტექსტთან გვაქვს საქმე თუ დამოუკიდებელ კომპოზიციასთან, რომელიც არ არის დაფუძნებული უფრო ადრეულ აქადურ (ან ხურიტულ) ტექსტებზე.¹ ერთი რამ კი უდავოა, ბოლაზქოიში აღმოჩენილ აქადურ, ხურიტულ, ხეთურ ენებზე ჩანერილ ტექსტებს დიდი მნიშვნელობა აქვს გილგამეშის ეპოსის განვითარების გზის რეკონსტრუქციისათვის, ვინაიდან ეს ტექსტები სწორედ იმ პერიოდის მასალას მოიცავს, რომელიც თავად შუამდინარეთში საკმაოდ ფრაგმენტულად და მწირად არის შემონახული. ამასთან, ხეთური ვერსია ერთადერთი წყაროა ე. წ. კანონიკური ვერსიის – თორმეტფირფიტისანი ეპოსის მეხუთე ფირფიტის შესავსებად. გილგამეშთან დაკავშირებული ბოლაზქოის ტექსტობრივი მასალის გათვალისწინება უაღრესად მნიშვნელოვანია აგრეთვე ძველ ახლო აღმოსავლეთში ნარატიული ტრადიციების გავრცელების საკითხისა და ბერძნულ ეპიკურ ტრადიციასთან მათი კონტაქტების შესასწავლად.²

წინამდებარე ნაშრომი შეიცავს გილგამეშის და მისი მეგობრის – ენქიდუს თავგადასავლების ამსახველი სამი ხეთურენოვანი ფირფიტის – CTH 341.III.1, III.2, III.3³ თარგმანს.⁴

¹ ამ საკითხების მიმოხილვისთვის იხ. მაგალითად, Bachvarova, *From Hittite to Homer*, გვ. 63–72; გ. ბეკმანის აზრით, ხეთურ ვერსიას საფუძვლად დაედო აქადურენოვანი ნიმუში, რომელიც სინ-ლეკი-უნიხის ავტორობით შექმნილი თხზულების მსგავსი უნდა ყოფილიყო (იხ. Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 10).

² Bachvarova, *From Hittite to Homer*, გვ. 199–457.

³ გამოცემებისთვის იხ. პირველ რიგში: Friedrich, *Die hethitischen Bruchstücke des Gilgameš-Epos*, გვ. 1–82; Otten, *Die erste Tafel des hethitischen Gilgamesch-Epos*, გვ. 93–125; Rieken (et al.), *CTH 341.III*; Beckman, *The Hittite Gilgamesh*.

⁴ ტრანსლიტერაცია მისდევს ბეკმანის 2019 წლის გამოცემას (Beckman, *The Hittite Gilgamesh*), რომელიც დღეისათვის ყველაზე ახალი და სრული გამოცემაა (აღნიშნული ტექსტების ასლების ჩამონათვალისთვის და მათი განაწილებისთვის ხეთურ სამ ფირფიტის ვერსიაში იხ. იქვე, გვ. 4–5, 33, 43, 45). თარგმანი ძირითადად ეყრდნობა ტექსტის დაზიანებული ნაწილების ბეკმანის მიერ შემოთავაზებულ აღდგენებს. ამა თუ იმ პასაჟის განსხვავებული თარგმანი თუ ინტერპრეტაცია ასახულია შესაბამის სქოლიოებში სპეციალურ სამეცნიერო ლიტერატურაში დამკვიდრებული წესისამებრ: მრგვალ ფრჩხილებში ლოგიკური ჩანართებია მოთავსებული, ხოლო კვადრატულში – ფირფიტის დაზიანებული და აღდგენილი ნაწილები.

I ფირფიტა

A_a i

§1

1. [გილგამეშის],
2. გმირის, სადიდებელს [ვიმღერებ].¹

§2

3. (ის) გმირმა [ეამ (?) შექმნა],
4. (დიდმა ღმერთებმა) კი გილგამეშის სხეული² შექმნეს. [დიდმა ღმერთებმა]
5. (შექმნეს) გილგამეშის სხეული.³ ცის მზის ღვთაებამ მას [მამაკაცობა]
6. მიანიჭა, ამინდის ღვთაებამ⁴ კი მას გმირობა მიანიჭა.
7. დიდმა ღმერთებმა [შექმნეს] გილგამეში. მისი სხეული [სიმაღლეში]
8. 11 წერთა (იყო), მკერდი 9 [მტკაველი]⁵ სიგანისა,
9. ხოლო (...)⁶ 3 [წერთა(?)] სიგრძისა (ჰქონდა).

¹ შდრ. მესამე ფირფიტის (III.3) კოლოფონი: „მესამე (!) ფირფიტა „გილგამეშის სიმღერისა“.

² ტექსტში: ALAM (შუმეროგრამა) „გამოსახულება, ქანდაკება“.

³ ჩემი აზრით, მე-4 და მე-5 სტრიქონებში ორი ფრაზა შეიძლება ამოვიკითხოთ, რომელთაგან პირველს სუბიექტი აკლია, ხოლო მეორეს – ზმნა („შექმნეს“). პირველის სუბიექტში ლოგიკურად „დიდი ღმერთები“ უნდა იგულისხმებოდეს, ხოლო მომდევნო ფრაზაში კვადრატულ ფრჩხილებში მოცემული აღდგენა ხაზს უსვამს დიდი ღმერთების როლს გილგამეშის შექმნაში. იხ. აგრეთვე მე-7 სტრიქონი, სადაც კვლავ ვხვდებით „დიდ ღმერთებს“. შდრ. 40; Rieken (et al.), *CTH 341.III.1* (სტრიქ. 3-6). აღსანიშნავია, რომ შუამდინარულ ტრადიციაში, ხეთური ვერსიისგან განსხვავებით, გილგამეში ურუქის მეფის – ლუგალბანდასა და ქალღმერთ ნინსუნის შვილია.

⁴ ცის მზის ღვთაებას და ამინდის ღვთაებას, ხეთური პანთეონის უზენაეს ღვთაებებს, გილგამეშის ეპოსის მხოლოდ ხეთურ ვერსიაში ვხვდებით. ეს უნდა ასახავდეს ხეთურ ღვთაებათა პანთეონში მათ განსაკუთრებულ მნიშვნელობას. თუმცა, მესამე ფირფიტის დასაწყისში, ენქიდუს სიზმარში ნახსენებ ღვთაებათა ჯგუფი ხეთურ პანთეონთან მისადაგებული აღარ არის. ამასთან დაკავშირებით, იხ. Beckman, *Hittite Gilgamesh*, გვ. 5; შდრ. Haas, *Die hethitische Literatur*, გვ. 274.

⁵ ტექსტში: *wakšur* – სიგრძის ერთეული, დაახლ. 14, 8 სმ. (ტატიშვილი, *ხეთურ-ქართული ლექსიკონი*, ნაკვ. 8, გვ. 34).

⁶ სხეულის რომელიღაც ნაწილი. ფ. ჰაასი აქ აღადგენს „თითის“ აღმნიშვნელ აქადურ სიტყვას ([^u]ZU^u-ba!-ni, რომელსაც პენისის ევფემიზმად მიიჩნევს (იხ. Haas, *Die hethitische Literatur*, გვ. 274).

ფრიდრიხ-კამენჰუბერის ლექსიკონში (იხ. *HW*, ტ. III, გვ. 323) სიტყვა (*harnius*) თარგმნილი არ არის და განმარტებულია როგორც სხეულის ნაწილი, რომელიც, დაბოლოების მიხედვით, დგას მრავლობითი რიცხვის აკუზატივში.

გ. ბეკმანის წაკითხვით: [^u]ZU^uHAR*-ni-uš „წვერი“ (იხ. Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 42). თუმცა, ის იქვე აღნიშნავს, რომ გილგამეშის გარეგნობის მსგავს აღწერილობებში წვერს ვერსად ვხვდებით. ამის გარდა, პრობლემას ქმნის მოცემულ სიტყვასთან „ხორცის“ აღმნიშვნელი დეტერმინატივიც – UZU.

§3

10. (გილგამეშმა) ყველა ქვეყანა შემოიარა,
11. ქალაქ ურუქს მიადგა და იქ [დასახლდა].¹
12. ყოველდღიურად ჩაგრავდა ურუქელ [ყმანვილ]კაცებს.
13. დედა ქალღმერთი [...]²
14. და მან გილგამეშის ქარებში (?) [...].

D_a i

- 5'. დედა ქალღმერთმა (ციდან) [ქვემოთ] ჩამოიხედა (?) [...]
- 6'. და [...] გულში ბრაზი [ჩაიდო].

§4

- 7'. [დედა ქალღმერთს ყველა] ღმერთმა
- 8'. საკრებულოს [ადგილას მოუხმო]. ის მივიდა და [თქვა (?):]
- 9'. „ეს [გილგამეში], რომელიც თქვენ შექმენით
- 10'. და [რომელიც] მე შევექმენი,
- 11'. (მის შესაქმნელად) (ერთმანეთს) [...] შევეურიე“.

D_c i

- 1'. მაშინ ყველა [ღმერთმა, (რომლებმაც)]
- 2'. [გმირი] გილგამეში [(შექმნეს), თქვეს:]
- 3'. „[გილგამეში] [ურუქელ ყმანვილკაცებს (გამუდმებით ჩაგრავს)]“.
- 4'. [როდესაც] (დედა ქალღმერთმა) ეს მოისმინა, დედა [ქალღმერთმა]
- 5'. [მდინარისგან (?)] სიცოცხლის შემქმნელი ძალა³ მოიპოვა
- 6'. და ველად გმირი ენქიდუ შექმნა. ⁴

§5

- 7'. გმირი ენქიდუ (ველადაა).
- 8'. [მას გარეული] ცხოველები ზრდიან,⁵ მისთვის [...]

¹ აღსანიშნავია, რომ შუამდინარული ტრადიციისგან განსხვავებით, ხეთურ ვერსიაში ურუქი არ არის გილგამეშის მშობლიური ქალაქი.

² შუმეროგრამით – DINGIR.MAH აღნიშნული ქალღმერთი, როგორც წესი, გულისხმობს ქალღმერთ ხანახანას, რომელიც გვხვდება ხეთურ მითებში გამქრალი ღვთაებების შესახებ.

³ ტექსტში: *miyatar* „ზრდა, აყვავება“. ალბათ, იგულისხმება თიხა, რომელიც მდინარის ნაპირას მოიპოვებოდა. ბაბილონური ვერსიის თანახმად, ენქიდუს არურუ შექმნის თიხისგან, რომელსაც მოზელს და დანერწყავს.

⁴ ხეთურ ვერსიაში თავად ურუქელთა ჩივილი არ არის აღწერილი. ამ სტრიქონებში ნაჩვენებია მისი ქცევით უკმაყოფილო ღმერთების რეაქცია, რის საფუძველზეც დედა ქალღმერთი შექმნის ენქიდუს.

⁵ ანმყოში გადმოცემული ზმნები აქ ისტორიულ პრეზენსს გამოხატავს. გ. ბეკმანისგან განსხვავებით, რომელიც ხეთურ ისტორიულ პრეზენსს ინგლისურ თარგმანში ნარსული დროის ფორმებით გადმოსცემს, მე ვარჩიე, რომ თარგმანში (აქაც და შემდგომაც) ზმნებისთვის შემენარჩუნებინა დროის ის ფორმა, რომლითაც ის ხეთურ ტექსტშია მოცემული.

- 9'. აკეთებენ. საითაც [გარეული ცხოველები¹] წავლენ [საბალახოდ],
 10'. ენქიდუც მათთან ერთად [მიდის].
 11'. [საითაც ისინი წავლენ] წყურვილის მოსაკლავად,
 12'. ენქიდუც მათთან ერთად [მიდის].²

§6

- 13'. [ახალგაზრდა] კაცი, (სახელად) შანგაშუ, [მონადირე, ველად]
 14'. გარეულ ცხოველებს ორმო-ხაფანგებს [და მახეებს]
 15'. უგებს. [ენქიდუ კი მას წინ]
 16'. გაუსწრებს [და ორმო-ხაფანგებს მინით]
 17'. მოასწორებს,³ [მახეებს კი, რომლებსაც (მონადირე) აგებს ხოლმე],
 18'. მდინარეში [ყრის. (შანგაშუ)]
 19'. წავიდა და [გილგამეშს (ეუბნება:)]
 20'. „ახალგაზრდა კაცი [ჩემზე] ადრე მიდის,
 21'. მას [...] მათ. ის ველ-მინდორს [იცილობს]
 22'. და [ორმო-ხაფანგებს], რომლებსაც მე ვაგებ,
 23'. მინით [მოასწორებს ხოლმე],
 24'. ხოლო მახეები, რომლებსაც [ვაგებ],
 25'. [მიაქვს] და [მდინარეში]
 26'. ყრის ხოლმე“.

§7

- 27'. გილგამეშმა შანგაშუს, [მონადირეს],
 28'. მიუგო: „[მას] მეძავი ქალი
 29'. მიუყვანე! დაე, დაწვეს ის [მეძავ ქალთან!]
 30'. დაე, [ენქიდუმ ... მის წინაშე (?)] მუხლი მოიდრიკოს“.⁴

A_d

- 6'. შანგაშუმ [... ენქიდუს] მეძავი ქალი [მიუყვანა]
 7'. [და ის მეძავ ქალთან] დაწვა.

§8

A_d

- 8'. [...] რალაც [...]

¹ ბაბილონურ ვერსიაში ამ კონტექსტში ქურციკების ჯოგია ნახსენები.

² იმის მიუხედავად, რომ ფრაზაში არ გვაქვს *-za* უკუქცევითი ნაწილაკი, შემოთავაზებული თარგმანი ლოგიკურად მიმართია. ის ახლოს დგას ბაბილონურ ვერსიასთანაც. განსხვავებული თარგმანისთვის შდრ. *CHD S*, გვ. 51: “Enkidu goes with the animals from the place from which he goes to pasture them and [from the place where] (Enkidu) [goes to w]ater (them), Enkidu also goes with them”.

³ შდრ. *CHD S*, გვ. 1: “Šangašū, the young m[an, goes (?) and] sinks hunting pit[s] (to trap) wild animals. [But] En[kidu] goes [ahead of them (the animals (=šī))] and fills [the pits with earth]”.

⁴ მეძავი ქალის ენქიდუსთან მიგზავნით გილგამეში მიზნად ისახავს, რომ ადამიანთა სამყაროს აზიაროს ველური ბუნების მქონე ენქიდუ.

D_d

2'. [... მეძავი ქალი] ენქიდუს ეუბნება: [...]

3'. ჩვენ [ურუქში] წავალთ და [...“]

(დაახლოებით ორი სტრიქონის მოცულობის ხარვეზი)

§9**D_f ii**

1'. [...]

2'. [...]

3'. [...] ენქიდუ

4'. [...] და ენქიდუ

5'. სადღესასწაულო [სამოსში] გამოენყო (?)

6'. [...] მას [...]

(გაურკვეველი მოცულობის ხარვეზი)

§10**C_a ii**

1'. [...]

2'. [...] ურუქში [...]

3'. მას შეტყობინება

B_a

ნინა მხარე

1'. [ენქიდუ (შანხათუს)] ეუბნება:

2'. „შიშის მომგვრელი [...“]. შანხათუ

3'. [ენქიდუს] მიუგებს : „გილგამეშ(თან)

4'. [... ყმანვილი ქალები] მიჰყავთ ხოლმე. [როდესაც] ყმანვილ კაცს

5'. [ქალს] რთავენ ცოლად, სანამ მას

6'. [მისი ქმარი] მიეკარება,

7'. [ის ქალი] გილგამეშთან მალულად (?) [მიჰყავთ (?)“.¹

(დაახლოებით ორი სტრიქონის მოცულობის ხარვეზი)

§11

8'. [როდესაც] ენქიდუმ ეს ამბავი შეიტყო,

¹ ტექსტი: EGIR-*an ar-ḫa* x [...]. გ. ბეკმანის აზრით, თარგმანი „მალულად“ დამაჯერებელი არ უნდა იყოს (იხ. Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 42), თუმცა ის იქვე იმონებს რ. ბილის ნაშრომს (Beal, *Hittite Oracles*, გვ. 78, შენ. 130), სადაც *appan arḫa waštul* თარგმნილია როგორც „ფარული(?) დანაშაული“. ხეთური ტექსტის შემდგენელმა შესაძლოა არ იცოდა, რომ შუმერის მეფეები იყენებდნენ მათთვის სრულიად კანონიერ პირველი ღამის უფლებას და ამით აიხსნება, რომ წარმოგვიდგენს გილგამეშის ამ ქმედებებს როგორც დანაშაულს, რომელსაც ის ფარულად სჩადიოდა (Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 10). გილგამეშის ეპოსის ძველბაბილონური ვერსიის ანალოგიურ პასაჟზე ე. ჯორჯის დაკვირვებით, ეს პრაქტიკა ძველბაბილონური ტრადიციისთვისაც უცხო უნდა ყოფილიყო (George, *The Babylonian Gilgamesh Epic*, გვ. 170-171).

9'. [მას ბრაზი] მოერია და გილგამეში [...]

10'. [...] წინ (და) გაბრუნდა (?) [...]

11'. [...]¹

C_a ii

14'. [... გილგამეშმა (და) ენქიდუმ თქვეს:]

15'. [„...“ (შემდეგ ერთიმეორეს)] ხელი სტაცეს²

(დაახლოებით ორი სტრიქონის მოცულობის ხარვეზი)

D_g ii

9'. და [...] დაუყოვნებლივ

(დაახლოებით ორი სტრიქონის მოცულობის ხარვეზი)

§12

10'. დაეჭიდნენ ერთმანეთს [... (გილგამეში) და] ენქიდუ.

11'. [(გილგამეში)] ენქიდუს

12'. [მოერია (?)]³ [შემდეგ კი] მათ (ერთმანეთი) გადააკოცნეს (?).⁴

14'. [და (როდესაც ჭამეს და სვეს), გილგამეშმა] ენქიდუს

15'. უთხრა: „[...]“, რადგან ხეები (?)

16'. გაიზარდნენ. მაშინ შენ [მინდორ-ველად (?)] დახეტილობდი,

17'. [...] მინდორში (?)“. ენქიდუმ

18'. [გილგამეშს მიუგო:]

19'. [„... (ხეები (?))

20'. [...]

21'. [... ხუვავა ...“].

22'. [... და გილგამეშმა,] მეფემ,

23'. [ენქიდუს ...] უთხრა:

¹ შემორჩენილი ცალკეული ნიშნების საფუძველზე მეტ-ნაკლებად გაბმული ტექსტის აღდგენა ვერ ხერხდება. როგორც მომდევნო სტრიქონებიდან ჩანს, აქ ლაპარაკი უნდა იყოს იმაზე, რომ ენქიდუ გადანწყვეტს გილგამეშთან წასვლას მასთან შესაბამისობადად. ხეთურ ვერსიას აკლია გილგამეშის სიზმარი, რომელშიც ენქიდუს მოსვლაა ნაუნწყები. ეს, ალბათ, იმით აიხსნება, რომ ანატოლიურ ტრადიციაში არ არის მოხსენიებული გილგამეშის დედა – ნინსუ, რომელიც ეპოსის შუამდინარულ ტრადიციაში გილგამეშის სიზმრების მთხრობელის როლში გამოდის (იხ. Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 8).

² მომდევნო მე-16', მე-17', მე-18' დაზიანებულ სტრიქონებს მოსდევს დაახლოებით ორი სტრიქონის მოცულობის ხარვეზი.

³ გ. ბეკმანის სამართლიანი შენიშვნით, სახელი „ენქიდუს“ აკუზატივის დაბოლოება მიგვანიშნებს იმაზე, რომ სავარაუდოდ აღდგენილი ზმნის სუბიექტი და, შესაბამისად, გამარჯვებული ამ ორთაბრძოლაში გამოდის გილგამეში (Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 42). ამასთან დაკავშირებით, იხ. აგრეთვე George, *The Babylonian Gilgamesh Epic*, გვ. 191-192.

⁴ მომდევნო სტრიქონი დაზიანებულია.

24'. „ჩვენ [...] მომავალში

25'. [...] (წავალთ)“.¹

§13

E_b

5'. [...] გილგამეშს მეზრძოლთა ლაშქარი

6'. [ურუქისა] შეუერთდა,²

7'. [მათ ...]. (გილგამეშმა) ნადიმი გამართა,

8'. [საკრებულოს ადგილას მთელ ჯარს მოუხმო.

9'. [...] გილგამეშმა] ჯარს განუცხადა:

10'. „ხუვაჟა უნდა ვიხილო!“

(დაახლოებით ათი სტრიქონის მოცულობის ხარვეზი)

§14

E_a iii

1'.³

§15

2'. [...] გილგამეში [და ენქიდუ]

3'. [...] წავიდნენ და 20 DANNA⁴-ს (გავლის შემდეგ)

4'. [(საჭმელი) შეჭამეს, ხოლო 30] DANNA-ს (გავლის შემდეგ) დაწვინენ დასაძინებლად [...].

D_g iii

2'. [...] და] როდესაც მდინარე მალას⁵ ნაპირს

3'. [მიადგნენ, ღმერთებს] მსხვერპლი შესწირეს.⁶ იქიდან კი [(წავიდნენ?)

¹ ამ ეპიზოდში ლაპარაკია კედრის ტყეში გილგამეშის და ენქიდუს ერთობლივი ლაშქრობის დაგეგმვაზე, მომდევნო სტრიქონებში კი მოკლედ ნახსენებია თათბირი ურუქელ მეზრძოლეთან და საკრებულოსთან.

² ე. რიკენის თარგმანის მიხედვით, „გილგამეშის ჯარი შეიკრიბა“ (“ [...] (des?) Gilgamesch Heer [ver]sammelte sich [...]”) (Rieken (et al.), *CTH 341.III.1* სტრიქ. 101), რაც, ჩემი აზრით, ნაკლებად დამაჯერებელია. არ მგონია, რომ „გილგამეში“ აქ მსაზღვრელი იყოს „ლაშქართან“ მიმართებით.

³ მხოლოდ ცალკეული ნიშნებია შემორჩენილი. სავარაუდოდ, აქ მოთხრობილი უნდა იყოს გილგამეშისა და ენქიდუს კედრის ტყეში გამგზავრების შესახებ.

⁴ DANNA (სიგრძის ერთეული, 2 საათის სავალი, დაახლ. 10 კმ.) (ტატიშვილი, *ხეთურ-ქართული ლექსიკონი*, ნაკვ. 9, გვ. 30); შესაბამისად, 20 DANNA გამოდის დაახლ. 200 კმ., ხოლო მომდევნო სტრიქონში ნახსენები 30 DANNA – 300 კმ.; შდრ. Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 41: “20 leagues, 30 leagues”; Rieken et al., *CTH 341.III.1* (სტრიქ. 110-111): “20 Meilen, 30 Meilen”.

⁵ მდინარე ევფრატის ხეთური სახელწოდება. აღსანიშნავია, რომ ეს მდინარე, როგორც გეოგრაფიული ნიშნული, გილგამეშის ეპოსის მხოლოდ ხეთურ ვერსიაში გვხვდება და აიხსნება ევფრატის მნიშვნელობით ხეთებთან.

⁶ შდრ. Rieken (et al.), *CTH 341.III.1* (სტრიქ. 113).

4'. [და მეთ]ექესმეტე (?) დღეს მთების შუაგულს მიაღწიეს.¹

§16

5'. [და როდესაც ...] მთების შუაგულს მიაღწიეს, მთებს

6'. [გახედეს (?)] და კედარი დაინახეს.²

7'. ხუვაავამ მათ [... მთიდან] გადმოხედა³

8'. [(და ჩაილაპარაკა:)] „რადგან მათ ღმერთის ადგილებს [მიაღწიეს],

9'. [...] ღმერთის კედრის

10'. [მოჭრა(ც)] (ხომ არ) აქვთ დასრულებული, (ნეტავ)?“⁴

11'. [მაშინ ენქიდუმ] და გილგამეშმა თქვეს:

12'. „[ღმერთმა ...] ეს არაკეთილმოსურნე⁵ მთები

13'. [კედრით] უხვად დაფარა.

14'. [ისინი] მცენარეულობითა⁶ სავსე⁷

15'. [და ადამიანისთვის] იქ გავლა

16'. [არ არის შესაძლებელი]. კედრის ტოტები

17'. [...] უპყრიათ მათ და [ისინი ...] მთებს შორის

18'. [...]“. [...]–დან ძირს ეშვება

19'. [...] ხუვაავა.

¹ ეს ეპიზოდი ბევრად უფრო მოკლეა, ვიდრე ბაბილონურ ვერსიაში (იხ. Haas, *Die hethitische Literatur*, გვ. 275). ხეთურ ვერსიას აკლია აგრეთვე გილგამეშის სიზმრები, რომლებითაც მას წინასწარ ეცნობა ხუვაავასთან დაპირისპირებისა და მზის ღვთაების მხარდაჭერის შესახებ. თუმცა, ეს მონაკვეთი ბოლაზქოიში აღმოჩენილ ორსავე აქადურ ვერსიაშია დადასტურებული.

² ტექსტში: ^{GI}ERIN-*ma-aš-ma-aš ša-ku-uš-kán-z[i]*. პირის ნაცვალსახელის რეფლექსიური ხმარებისთვის შდრ. *CHD* ო, გვ. 56 და Hoffner, Melchert, *A Grammar of the Hittite Language*, გვ. 358. გ. ბეკმანის აღნიშვნით, „გეოგრაფიული ფოკუსის გადანაცვლება სამხრეთ შუამდინარეთიდან ამანუსისკენ ან ტავროსის მთებისკენ უეჭველად იმ ფაქტით აიხსნება, რომ ეს უკანასკნელი ხეთების გავლენის სფეროში იყო მოქცეული“ (Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 5).

³ იხ. *CHD* ო, გვ. 56; იხ. იქვე მითითებები სხვა თარგმანებზე.

⁴ შდრ. Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 41: “Seeing that [they have reached] the place of the god, have they finished [cutting down ...] the god’s cedars?”; Rieken (et al.), *CTH 341.III.1* (სტრიქ. 122): “Sie haben aber die Zedern der Gottheit [...] entfernt”.

⁵ სიტყვასიტყვით: „არასასურველი, საძულველი“ (*Ú-UL a-aš-ši-ya-an-te-eš*).

⁶ ხეთურ *lappina*-ს, ფ. ჰასის აზრით, აქადურად შეესაბამება *gisšu* „ეკალბარდი“ (იხ. Haas, *Die hethitische Literatur*, გვ. 275); შდრ. „ჭინჭარი (?)“ (ტატიშვილი, *ხეთურ-ქართული ლექსიკონი*, ნაკვ. 4, გვ. 24).

⁷ სიტყვასიტყვით: „წალეკილი“ (?); შდრ. Rieken (et al.), *CTH 341.III.1* (სტრიქ. 126): “[...] mit der *lappina*-Pflanze fließende [...]”; Puhvel, *Hittite Etymological Dictionary*, ტ. 1, გვ. 171: “[over]flowing’ (with vegetation)”. ზოგ თარგმანში კი ზმნა გაგებულია არა როგორც „დენა, დინება“ (*arš(iye)-*), არამედ როგორც „დარგვა“ (*aršai-/aršiya-*); *CHD L-N*, გვ. 45: “[the ...s] are planted with *lappina*-plants...”; შდრ. Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 41: “They] are covered in brambles(?)”.

20'. [მუსიკოსივით] ურტყამენ¹ [...].

§17

6'. როდესაც გილგამეშმა [ხუვავას (ნაკვალევი)]

7'. დაინახა, მივიდა [...]

8'. და მას შიში მოჰგვარა.²

9'. და ენქიდუმ [გილგამეშს უთხრა:]

10'. „რატომ [...? და მის]

11'. წინააღმდეგ რატომ [...? განა შენ ხუვავას]

12'. მხარეს არ იყავი?³

13'. ხუვავა [რომ] ჩემ წინააღმდეგ [...],

14'. მაშინ ადამიანი ძლიერ [...].

15'. და თუ ის [...],

16'. მაშინ ის ჩვენ [...].

17'. ვაჟკაცობით [...].⁴

§18

18'. [და მათ], ვინც [...]

19'. [...] ენქიდუ [...]

(*მცირე ზომის ხარვეზი*)

C_a iii

1'. [...] ციდან

2'. [...] მისი თავი

3'. [...]

§19

4'. [ენქიდუმ ...] ცული ხელში დაიჭირა

5'. [და ...], ხოლო როდესაც გილგამეშმა

6'. [ეს] დაინახა, მანაც ცული

7'. [...] დაიჭირა [ხელში]

8'. [და მანაც (კედარი)] მოჭრა.

¹ ტექსტში: [h_a-a]z-zi-ik-kán-zi (hazzik(k)- „დარტყმა; აგრეთვე დაკვრა (დასარტყამ მუსიკალურ საკრავზე)“ (ტატიშვილი, *ხეთურ-ქართული ლექსიკონი*, ნაკვ. 2, გვ. 64).

² მომდევნო ფრაზის გათვალისწინებით, მასში, ვისაც გილგამეშმა შიში მოჰგვარა, უნდა იგულისხმებოდეს ენქიდუ, რომელიც ხუვავასთან შებრძოლების გადანწყვეტილებამ დააფრთხო.

³ შდრ. Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 41: “Won’t [you] stand with [Huwawa ...?]”. თუმცა, გ. ბეკმანისვე აღდგენის საფუძველზე, ხეთური ზმნა წარსული დროის ფორმითაა მოცემული.

⁴ როგორც ჩანს, ენქიდუ გამოთქვამს ეჭვებს იმასთან დაკავშირებით, რომ ხუვავასთან შეხება მათ გამარჯვებას არ მოუტანს და მას მხოლოდ ვაჟკაცობით ვერ მოერევიან.

- 9'. [ხოლო როდესაც ხუვაავას] ხმაური (?)¹ შემოესმა,
 10'. ბრაზი მოერია (და თქვა :) „ვინ მოვიდა და
 11'. კედრის ხეები, რომლებიც ჩემთვის გაიზარდნენ მთების
 12'. [ნიაღში], (ვინ) მოჭრა?“²

§20

- 13'. ციდან მათ
 14'. ცის მზის ღვთაებამ გადმოსძახა: „ნადით!
 15'. ნუ შეშინდებით!
 16'. ნადით, სანამ ის
 17'. სახლში შესულა, [... სანამ ...]
 18'. თავისი მოსასხამი³ (?) [მოუსხამს“. როდესაც]
 19'. ენქიდუმ [ეს] გაიგო, [ბრაზი]
 20'. მოერია. ენქიდუ
 21'. და გილგამეში (ხუვაავასკენ) გაემართნენ
 22'. და ხუვაავას შეებრძოლნენ⁴

D_c iv

16. მთებში. (სანამ შეებრძოლებოდნენ), [ხუვაავა] მათ
 17. დაემუქრა: „[მე ...] თქვენ ზემოთ [...]
 18. და ცაში აგიყვანთ.
 19. თავის ქალებზე⁵ დაგცხებთ და [ქვემოთ]
 20. ბნელ [მინაში]⁶ ჩაგიყვანთ“.
 21. ზემოთ ისინი კი [...], მაგრამ ცაში ვერ [აიყვანა].⁷
 22. თავის ქალებზე [დასცხო] მათ, მაგრამ ქვემოთ ბნელ [მინაში]
 23. ვერ ჩაიყვანა. [ხუვაავა] შეიპყრეს
 24. და თმით მთებში [...].
 25. შემდეგ ერთმანეთს ოფლი მოწმინდეს.

¹ Rieken (et al.), *CTH 341.III.1* (სტრიქ. 156); შდრ. Görke, *Das Ritual der Aštu*, გვ. 52.

² *CHD Š*, გვ. 88; შდრ. Neu, *Interpretation der hethitischen mediopassiven Verbalformen*, გვ. 147: “Wer ist gekommen, ... die als meine großgezogen worden sind inmitten der Berge und hat die Zeder gefällt?”.

³ ხეთ. *galpariwala-*. შდრ. Melchert, *Cuneiform Luvian Lexicon*, გვ. 98; Starke, *Untersuchung zur Stammbildung*, გვ. 271, შენ. 919. მზის ღვთაების გარდა, შეშინებულ ენქიდუს, როგორც ჩანს, გილგამეშიც ამხნევებს ხუვაავასთან შესარკინებლად (იხ. Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 8). თუმცა, ფირფიტაზე არსებული ხარვეზის გამო მე-17' სტრიქონიდან ეს არ ჩანს.

⁴ შდრ. Puhvel, *Hittite Etymological Dictionary*, ტ. 4, გვ. 50; *HW²*, ტ. III, გვ. 87.

⁵ იხ. Tischler, *Der Ortsname Tarsos*, გვ. 347-348; Tischler, *Hethitisches Etymologisches Glossar*, ტ. III, გვ. 221.

⁶ „ბნელი მინა“ ქვესკნელს აღნიშნავდა ხეთურ კოსმოლოგიურ წარმოდგენებში.

⁷ იხ. Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 41, შენ. 137.

26. დაბმული ცხენები¹ ფლოქვებს სცემენ.²
27. ბუღმა, რომელიც დადგა,³
28. ცა დაფარა. გილგამეშმა
29. ცის მზის ღვთაების ტახტს ზემოთ ახედა
30. და მოთქვამდა.⁴ [(ცის მზის ღვთაების ტახტიდან (?))] კი
31. [...ში] ჩაიხედა. მისი ცრემლები სარწყავი არხებივით
32. [მიედინებია].

§21

C_b iv

- 15'. გილგამეში ცის მზის ღვთაებას [ეუბნება:]
- 16'. „აი, ის დღეც [...] ქალაქში,
- 17'. რადგან მან ქალაქში [...] კვლავ დაასახლა.⁵

§22

- 18'. მე კი ცის მზის ღვთაებას [ლოცვით მივმართე?],
- 19'. გზას გავუყევი და ის ბრძოლით [...]“.
- 20'. ცის [მზის] ღვთაებამ გილგამეშის ლოცვა
- 21'. შეისმინა და ხუვავას წინააღმდეგ
- 22'. მოიხმო დიდი ქარები: სამხრეთის ქარი, ჩრდილოეთის ქარი, [აღმოსავლეთის ქარი,⁶ დასავლეთის ქარი],
- 23'. [ძლიერი ქარი], ცივი ქარი, [ქარიშხალი],
- 24'. (და) ხორშაკი.⁷ რვა ქარი ამოვარდა და [ხუვავას]
- 25'. თვალეში დაარტყა.⁸
- 26'. მან ვერც გზის გაგრძელება,
- 27'. შეძლო, ვერც უკან გაბრუნება

¹ შდრ. იქვე, გვ. 41: “posted horses” (თარგმანთან დაკავშირებული კომენტარისთვის იხ. იქვე, გვ. 43).

² თარგმანი პირობითია და ემყარება გ. ბეკმანის მიერ შემოთავაზებულ აღდგენას (*ar-ri-ya-an<-ta>-ti*), რომელსაც შემდეგნაირად თარგმნის: „მოუსვენრად არიან” (იხ. Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 39; 41; კომენტარისთვის იხ. იქვე, გვ. 43); შდრ. *HW²*, ტ. I, გვ. 295; შდრ. აგრეთვე Rieken (et al.), *CTH 341.III.1* (სტრიქ. 185), სადაც *arriyanti* გაგებულია როგორც ხეთური ზმნის *arr-*, *ar(r)a-*, *arriya-* „ბანა, რეცხვა“ ლუვიური ფორმა და ფრაზა ასეა თარგმნილი: “Die Pferde, den feststecken[den *Staub*,] waschen? sie”.

³ შდრ. Puhvel, *Hittite Etymological Dictionary*, ტ. 1, გვ. 125; Rieken (et al.), *CTH 341.III.1* (სტრიქ. 186).

⁴ შდრ. Rieken (et al.), *CTH 341.III.1* (სტრიქ. 189); იხ. აგრეთვე, Kronasser, *Etymologie der hethitischen Sprache*, გვ. 490.

⁵ ფრაზა საკმაოდ ბუნდოვანია. გ. ბეკმანის ვარაუდით, ენქიდუს დასახლებაზეა ლაპარაკი (იხ. Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 42).

⁶ ტექსტში: ^{IM}ŠADŪ „მთის ქარი“.

⁷ ტექსტში: ^{IM}ANHULLU; შდრ. Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 42: “Destructive Wind”.

⁸ შდრ. *CHD* Š, გვ. 73.

28'. შეძლო. ხუვავა დაეხსნა¹ (გილგამეშ).

§23

29'. ხუვავამ გილგამეშს უთხრა:

30'. „დამეხსენ, გილგამეშ! ჩემი ბატონი იყავ!

31'. მე კი, დაე, შენი მსახური ვიყო! კედრის ხეები,

32'. რომლებიც გავზარდე, შენთვის [ნაილე (?)].²

33'. დიდ ძელებს [...]

34'. მოვჭრი³ და ხალენთუ⁴ [...]“.

35'. ენქიდუ [ეუბნება გილგამეშს:]

36'. „ხუვავა, რასაც [გეტყვის],

37'. ნუ [დაუგდეხ ყურს ...],

38'. ხუვავას ნუ [გაათავისუფლებ! ...]“

39'. [...] მთებში [...]

(მცირე ხარვეზი)

§24

G

1'. ენქიდუმ [კი გილგამეშს]

2'. მიუგო: [„ ...]

3'. როგორც [...]

4'. შენი, [გილგამეშის ...],

5'. სანამ [ის სახლში (?)]

6'. ჯერ არ [შესულა, ...]

7'. ნახვალ“.⁵

კოლოფონი (D)

პირველი ფირფიტა, „სიმღერა [გილგამეშისა]“, დაუსრულებელი. ხელი იბიცისა.⁶

¹ ასე თარგმნის მიხეილ წერეთელიც, რომლის 1924 წელს გამოცემულ „გილგამეშთან-ში“, ენქიდუს სიზმრის მცირე მონაკვეთის გარდა, ეპოსის იმ დროისთვის ცნობილი ეს ხეთურენოვანი ეპიზოდიც არის გათვალისწინებული (იხ. *გილგამეშისანი*, გვ. 36); შდრ. Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 42: “Then Huwawa gave up”. ჩემი აზრით, ხეთური ზმნის (*arḫa daliya-*) წერეთლისეული თარგმანი უფრო ზუსტია. თუმცა, უცნაურია, რომ მომდევნო ფრაზის თანახმად, ხუვავა თავად ითხოვს, რომ გილგამეშს დაეხსნას მას.

² შდრ. Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 42: “[Take (?)] the cedars that I have raised for you”.

³ შდრ. *CHD P*, გვ. 375-376.

⁴ „საკულტო ნაგებობა (სასახლის ტერიტორიაზე)“ (ტატიშვილი, *ხეთურ-ქართული ლექსიკონი*, ნაკვ. 2, გვ. 23).

⁵ ეს ზმნა გ. ბეკმანის თარგმანში რატომღაც გამოტოვებულია (იხ. Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 42).

⁶ ტექსტის ჩამწერის სახელი.

II ფირფიტა

§1

A_a i

- 1.[მთები]
- 2.[...] ხუვაავას
- 3.[მთებიდან ...], ის მათ დაბლა უჭირავთ (?).¹

(დიდი მოცულობის ხარვეზი)

§2'

A_b ii

1. [ენქიდუ გილგამეშს] ეტყვის:
2. „[ზემოთ] ავიდეთ!² [...], ჩვენ თუ მთებში [(არ ნავალთ)?],
3. [...] ღვთაება ენლილს რას მიეუტანთ?
4. კედარი უნდა მოვჭრათ!⁴ ვინც [...]
5. ენლილის ტაძრის ჭიშკარი ერთი მხრიდან [...],
6. მათ შენ გამოგამწყვდიეს.⁵ დაე, ისინი ასევე (გამომწყვდეული?) იყვნენ!“
7. მათ კედარი მოჭრეს⁶ და მდინარე მალას [შიადგნენ].
8. როდესაც ხალხმა (კედარი)⁷ დაინახა,
9. გაუხარდათ [...].
10. გილგამეშმა [და] ენქიდუმ [დასვრილი]
11. სადღესასწაულო სამოსი გაიხადეს,
12. ჭუჭყი მოიშორეს [...]
13. და მათ [...],

¹ ტექსტი: *halluwa hark[anzi]*. თარგმანისთვის შდრ. Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 44: “they hold him down low”; Puhvel, *Hittite Etymological Dictionary*, ტ. 3, გვ. 48: “they hold him deep’ (adverbial nom./acc.pl.)”. მ. ბაჩვაროვას აზრით, გილგამეში და ენქიდუ ხუვაავას მიწაზე ჩამოთრევას ცდილობენ, მის მოსაკლავად (იხ. Bachvarova, *From Hittite to Homer*, გვ. 68). კონტექსტი საკმაოდ ბუნდოვანია. ჩემი აზრით, არ არის გამორიცხული, რომ *hal-lu-wa-^{<?>}* უკავშირდებოდეს ზმნას - *halluwai-* „დავა, ჩხუბი, მტრობა“.

² გ. ბეკმანი ზმნის მოცემულ ფორმას - *ú-wa-u-en* აქ იმპერატივის ნაცვლად პრეტერიტად მიიჩნევს და შესაბამისად თარგმნის: “[When(?)] we came [forth...] to the mountains, [we ...]” (Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 45).

³ აღვადგენ ლოგიკურად.

⁴ შდრ. Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 45: “Should we really fell the cedars?”; პოტენციალისთვის იხ. *CHD L-N*, გვ. 142.

⁵ ტექსტი: *parā istappnuir*; თარგმანისთვის შდრ. Puhvel, *Hittite Etymological Dictionary*, ტ. 2, გვ. 473-74: “they shut you out“.

⁶ ალბათ, ენლილის ტაძრის ჭიშკრის ასაგებად.

⁷ ზოგი თარგმანის მიხედვით, ზმნის პირდაპირ ობიექტი აქ „გილგამეში“ და „ენქიდუ“ იგულისხმებიან. იხ. მაგალითად, Rieken (et al.), *CTH 341.III.2* (სტრიქ. 11): “Als das La[n]d sie (kommen) sa[h]””; *CHD L-N*, გვ. 282-284. ჩემი აზრით, *-at* ნაცვალსახელი მე-8 და მე-9 სტრიქონებში კედარს გულისხმობს.

14. [ხოლო] როდესაც [...]
(ხარვეზი)

§3'

B

უკანა მხარე?

- 1'. [გილგამეში] იშთარს [ეუბნება:]
- 2'. „მე შენ ხალენთუს [... აგიშენებ]
- 3'. და [ზეძირკველებს],¹
- 4'. ხოლო ჭიშკრის ზღურბლს [ლილაქვით]
- 5'. და მენამული ქვით (?)² მოვრთავ“.
- 6'. [იშთარი] გილგამეშს მიუგებს:
- 7'. „განა არ იცი, გილგამეშ [...],
- 8'. [რომ ...] (აქ) არ არის?
- 9'. [და რომ] ვერცხლით [და ოქროთი (?) ... ვერ ... ?]“
- 10'. (გილგამეში კვლავ ეტყვის იშთარს: „ჭიშკრის) ზღურბლს [...]
- 11'. ლილაქვით [და] მენამული ქვით (?) [მოვრთავ].

§4'

- 12'. [იშთარი] გილგამეშს [მიუგებს:]
- 13'. „მოდო, გილგამეშ, ჩემი [ქმარი იყავი!]“
- 14'. [...] გილგამეში [იშთარს]
- 15'. ეტყვის: „...“
- 16'. [... დაე, ის გახდეს (?) ... !]
- 17'. [... ა]რ [...]“.³

(ხარვეზი)

§5'

C ii'⁴

¹ გ. ბეკმანი აქ აღადგენს: [GIS pal-z]a²-ah-hu-uš (იხ. Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 45), რაც ითარგმნება როგორც „ცოკოლი, ზეძირკველი, საყრდენი, პიედესტალი (ქანდაკების, სამსხვერპლოსი)“ (ტატიშვილი, *ხეთურ-ქართული ლექსიკონი*, ნაკვ. 5, გვ. 21).

² იხ. Puhvel, *Hittite Etymological Dictionary*, ტ. 4, გვ. 189; შდრ. Polvani, *La terminologia dei minerali*, გვ. 32, შენ. 4.

³ ეს ხარვეზიანი ფრაგმენტი, ალბათ, მოგვითხრობს იმის შესახებ, რომ გილგამეში უარყოფს იშთარის სიყვარულს, ხოლო მომდევნო დაზიანებულ სტრიქონებში, სავარაუდოდ, ლაპარაკია იმაზე, რომ მეგობრებს მოუწევთ ამ უარის პასუხად ცის ხართან გამკლავება.

⁴ ამ პარაგრაფში შემორჩენილი სავარაუდოდ ოთხი სტრიქონი ძლიერ დაზიანებულია. ცალკეული სიტყვების საფუძველზე, გ. ბეკმანი აღადგენს ტექსტს შემდეგნაირად: “[...] And they will die [in droves ...]” (იხ. Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 45).

§6'

- 5'. [ენქიდუ] რომ [...],¹
- 6'. მაშინ მათ გილგამეში [...]
- 7'. გმირს [და ურუქელ] მებრძოლებს [...].
- 8'. შემდეგ ისინი [ურუქიდან (?) გაემგზავრნენ (?)].
- 9'. გმირმა [და ურუქელმა] მებრძოლებმა [... თქვეს:]
- 10'. „ცის ხარი [...]
- 11'. [...“²

III ფირფიტა

Aa i

§1

1. „[სანამ] ჩვენ გვეძინა, გათენდა“.³
2. ენქიდუმ გილგამეშს (ასე) [დაუნყო] ლაპარაკი:
3. „[ძმავ] ჩემო, (მოისმინე) სიზმარი, რომელიც ღამით [ვნახე:]
4. ღვთაება ანუ, ენლილი, ეა და ცის მზის ღვთაება [მოსულიყვნენ]
5. და ანუ ენლილს ეუბნებოდა:
6. 'რადგან მათ ცის ხარი მოკლეს, [ხუვავაც]
7. მოკლეს – (ხუვავა), რომელმაც მთები კედრით უხვად დაფარა',⁴
8. – (ასე) თქვა ანუმ, – 'მათგან [ერთი უნდა მოკვდეს!']
9. ენლილმა კი თქვა: 'დაე, ენქიდუ მოკვდეს!'
10. გილგამეში კი არ უნდა მოკვდეს.'

§2

11. ცის მზის ღვთაებამ ენლილს, გმირს, მიუგო:
12. 'განა მათ შენი⁵ ბრძანებით არ მოკლეს

¹ ამ ფრაზაში იკითხება მოდალობის (ოპტატივის, ირეალისის ან პოტენციალისის) გამომხატველი ხეთური ნაწილაკი *man*. ზმნა, სამწუხაროდ, შემორჩენილი არ არის. შესაბამისად, ფრაზის თარგმნა ვერ ხერხდება.

² სამწუხაროდ, მხოლოდ ნიშნების კვალი ჩანს. გ. ბეკმანის აზრით, ხეთურ ტექსტში – მეორე ფირფიტის პირველ და მეორე პარაგრაფებს შორის ან მესამე ფირფიტის პირველი პარაგრაფის წინ – უნდა აღდგეს გილგამეშისა და ენქიდუს ურუქში დაბრუნების ეპიზოდი (იხ. Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 9).

³ შდრ. იქვე, გვ. 50: “‘[...] we were sleeping’. It dawned, [and] Enkidu said to Gilgamesh...”; შდრ. აგრეთვე, Neu, *Interpretation der hethitischen mediopassiven Verbalformen*, გვ. 157; Rieken (et al.), *CTH 341.III.3* (სტრიქ. 1); Mouton, *Rêves hittites*, გვ. 111.

⁴ იხ. იქვე, გვ. 112-113, შენ. 58; იხ. აგრეთვე, Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 50; განსხვავებული თარგმანისთვის იხ. Rieken (et al.), *CTH 341.III.3* (სტრიქ. 8-10): “Warum haben die den Himmelsstier getötet? [Und warum] haben sie Huwa[wa] getötet, der die Berge von Zeder freige[macht hat]?”.

⁵ იხ. Stefanini, *Enkidu's Dream*, გვ. 43-44; გ. ბეკმანის აზრით, ტექსტში შეცდომაა და უნდა ყოფილიყო „ჩემი“, რადგან სწორედ მზის ღვთაება დაეხმარა გილგამეშსა და ენქიდუს ხუვავას დამარცხებაში (Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 50, 52); იხ. აგრეთვე Schott, *Das Gilgamesch-Epos*, გვ. 57, შენ. 1.

13. ცის ხარი და ხუვავა? ახლა კი უდანაშაულო
 14. ენქიდუ (უნდა) მოკვდეს? ენლილი ცის მზის ღვთაებას
 15. განურისხდა (და უთხრა:) ‘რად დაჰყვები მათ
 16. მათი მეგობარით ყოველდღე?’¹ ენქიდუ
 17. გილგამეშის წინ დანვა დასაძინებლად
 18. და მისი ცრემლები სარწყავი არხებით [მიედინებოდნენ].
 19. (ენქიდუ ეუბნება გილგამეშს:) „ძმაო ჩემო, ჩემი ძვირფასი ძმა (ხარ).² ჩემს ძმასთან მე [არ]
 20. ამომიყვანენ (ქვესკნელიდან)³ და მე მიცვალებულთა სულებს შორის
 21. დავიდებ ბინას, [მიცვალებულთა სულების] (სამყოფლის) ზღურბლს [გადავლახავ]
 22. და ჩემს ძვირფას ძმას თვალთ ვეღარ ვხედავ“.
- (ხარვეზი)

A_b ii
§3’

1. [...] გილგამეში [...]თვის
2. [...] რაიმეს მოათავსებს /დაადგენს და მას [(განაცხადებს) ...]
3. [...] და მას ვეზირად გახდის [...].
4. [...] ის შეშინდება.

B ii
§4’

- 3’. ხოლო როდესაც გილგამეშმა ენქიდუს სიტყვა
- 4’. მოისმინა, [მისი ცრემლები სარწყავი არხების]
- 5’. მსგავსად მიედინებოდნენ [...],
- 6’. მისი თვალები კი [...],

§5’

- 7’. ხოლო როდესაც [...]
- 8’. [...]⁴

¹ ამ ეპიზოდის ანალიზისთვის იხ. Bachvarova, *From Hittite to Homer*, გვ. 68-69. მისი აზრით, ენქიდუ შეიძლება განვიხილოთ როგორც გილგამეშის რიტუალური სუბსტიტუტი.

² შდრ. *CHD L-N*, გვ. 365.

³ იხ. Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 50; ჩემი აზრითაც, ხეთური ზმნა *parkiyanu*-ქვესკნელიდან ამოყვანას უნდა გულისხმობდეს. განსხვავებული თარგმანისთვის იხ. Rieken (et al.), *CTH 341.III.3* (სტრიქ. 25): “werden sie mich [nicht] (vor) meinem Bruder aufstehen lassen?”; *CHD P*, გვ. 160.

⁴ გაურკვეველია, ხეთური ვერსია თავდაპირველი სახით შეიცავდა თუ არა ენქიდუს მიერ მონადირისა და მეძავი ქალის, შანხათუს წყევლასა და დალოცვას. გ. ბეკმანის ვარაუდით, ეს ეპიზოდი შეიძლება აღვადგინოთ მესამე ფირფიტის დაზიანებულ ნაწილში, §5’-სა და §6’-ს შორის (იხ. Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 9).

(ხარვეზი)

C ii

§6'

1. სანამ მას/მისთვის ქალაქი ითიხა [...],
2. (...?) გადააგდო.¹ მაგრამ როდესაც [ლვთაება (?) ...]
3. დაინახა, მაშინ გილგამეშმა [...].
4. ის მთებში გაიქცა² და [...]
5. მოთქვამდა³: „როდესაც კაცს [...]
6. მოკლავენ, ქალი სახლიდან მიდის“.⁴
7. ასე მოექცა მას გილგამეში და ქვეყანა [მიატოვა (?)].
8. [ის] ქვეყნიდან გადაიხვეწა და მთებში
9. დახეტიალობდა.⁵ რომელი მთები გადაიარა
10. და რომელი [მდინარეები] გადალახა, კაციშვილმა [არ უწყის].

§7'

11. ის ხოცავდა ცხოველებს: გარეულ ხარს [...]
12. [...], ხოლო როდესაც მან მთების შუაგულს
13. [მიაღწია], ორი (...) ⁶ლომი
14. [მოკლა.] გილგამეშმა მთების შუაგულს მიაღწია
15. [...] ჩიტი [...].⁷

(ხარვეზი)

E

§8'

- 1'. დახეტიალობდა გარშემო (?) [...],
- 2'. [არაფერს] ამბობდა,
- 3'. [...] (...) (?) შორს [...].⁸

¹ არ ჩანს, რის გადაგდებაზეა ლაპარაკი.

² შდრ. *CHD P*, გვ. 355.

³ იხ. Tischler, *Hethitisches Etymologisches Glossar*, ტ. III, გვ. 256-257.

⁴ იხ. Stefanini, *Enkidu's Dream*, გვ. 46; გ. ბეკმანის აზრით, აქ ჩართულია მწუხარების გამომხატველი ანდაზა (იხ. Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 51, 52); ტექსტის ამ პასაჟის განსხვავებული წაკითხვისა და თარგმანისთვის იხ. Puhvel, *Hittite Etymological Dictionary*, ტ. 2, გვ. 322: “when they bring off the ‘chaff’, from a woman’s house forth [wailing comes?]”; Rieken (et al.), *CTH 341.III.3* (სტრიქ. 44-45): “Wo[hin?] sie das Stroh [bri]ngen, [...] ihm eine Frau aber [...] aus dem Haus hervor”.

⁵ შდრ. Rieken (et al.), *CTH 341.III.1* (სტრიქ. 49).

⁶ ტექსტში: *pit-ta-nu-um-m[i]-en[-za/i]*, ლუვიური სიტყვა, რომლის მნიშვნელობა არ არის დადგენილი, ლომების ეპითეტად არის ნახსენები.

⁷ მომდევნო ორ სტრიქონში შემორჩენილია ცალკეული ნიშნების კვალი.

⁸ ექიქედს დაკრძალვის და მორიელ-კაცებთან გილგამეშის შეხვედრის ეპიზოდი ხე-თურ ვერსიაში არ გვხვდება.

§9'

- 4'. ხოლო [როდესაც] გილგამეშმა ზღვას [მიაღწია]¹
5'. ზღვას ქედი მოუხარა და [ღვთაებრივ² ზღვას ეუბნება:]
6'. „შორს იყავ³ დიდო ზღვაო!
7'. მეზრძოლები, რომლებიც [შენ გეკუთვნიან], დაე, ისინი (...?) [იყ-
ვნენ!]⁴
8'. [ღვთაებრივმა] ზღვამ გილგამეში, [...]
9'. [და] ბედისწერის ღვთაებები დანყველა.

§10'

- 10'. [...] ზღვა [...]
11'. [... ზღვის] გაღმა [...]
12'. [...] შემდეგ [...]
13'. [...] ხელით (?) [...]
(ხარვეზი)

B iii

§11'

- 2'. '[...] მთვარის ღმერთმა, გმირმა, [გილგამეშს(?) უთხრა]:
3'. „ის ორი [ლომი], რომლებიც შენ
4'. დახოცე,⁵ წადი და მათგან ორი გამოსახულება გამიკეთე!
5'. ისინი ქალაქში წაიღე!
6'. მთვარის ღვთაების ტაძარში წაიღე ისინი!“⁶

§12'

- 7'. როდესაც გათენდა, გილგამეში [...-ის] მსგავსად
8'. გაუდგა გზას.⁷ როდესაც ის [ზღვას(?) ...]
9'. მიადგა, (ხედავს, რომ) სიღური, მედუქნე ქალი [ოქროს ტახტზე]

¹ ზღვასთან სტუმრობის ეპიზოდი და მომდევნო სტრიქონებში აღწერილი შეხვედრა მთვარის ღმერთთან მხოლოდ ხეთურ ვერსიაშია დადასტურებული. ამასთან დაკავშირებით, იხ. Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 9-10.

² აღსანიშნავია, რომ ზღვას აქ ღმერთის აღმნიშვნელი დეტერმინატივი უძღვის წინ.

³ ტექსტში: [t]u-wa-za e-eš; ბეკმანისეული აღდგენით: [T]I-wa-za e-eš „დღეგრძელი იყავ“ (იხ. Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 47).

⁴ 6'-7' სტრიქონების განსხვავებული თარგმანისთვის იხ. იქვე, გვ. 51: “Long may you live, O great [Sea, and long may] the minions who belong [to you] live!”.

⁵ იხ. ზემოთ, III.3 §7'.

⁶ გ. ბეკმანის აზრით, ეს ეპიზოდი შეიძლება გარკვეულწილად უკავშირდებოდეს სტანდარტული ბაბილონური ვერსიის ბუნდოვან კონტექსტს (X 34), რომელშიც ლომი არის ნახსენები (იხ. Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 10).

⁷ შდრ. CHD P, გვ. 199; Kloekhorst, *Etymological Dictionary*, გვ. 647; Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 52.

10'. ზის და [მის წინ] ოქროს ვარცლი [დგას].
(მცირე ხარვეზი)

F

§13'

- 1'. ის [...] 'და სიკეთე/კარგი [...]
- 2'. [...] ის ახლოს არ [მივიდა (?) ...].
- 3'. ნახმიცულიმ² [...]
- 4'. [გილგამეში დაინახა] და თავისთვის
- 5'. [ჩაილაპარაკა].

§14'

- 6'. [თავისთვის ჩაილაპარაკა] იმ ქალმა: „(მან), ვინც ყმანვილკაცებს [გამუდმებით ჩაგრავედა (?)],
- 7'. გაანადგურა [მცველი, გაანადგურა] ხუვავა,
- 8'. გაანადგურა [ცის ხარი ...], [მთების შუაგულში]
- 9'. [ლომები] გაანადგურა, ახლა ის [...],
- 10'. [...] ისინი მოვლენ (?). [...] -თან ერთად
- 11'. [...] ³

(მცირე ხარვეზი)

G

§15'

- 1'. [...] ზღვა [...]
- 2'. [...] ის კი არ [...].”
- 3'. [...] მედუქნე ქალი ასე მიუგებს [მას:]
- 4'. „[...] გზა, რომელსაც [შენ გაივლი (?) ...],
- 5'. [...] ურ-შანაბი [...]
- 6'. [...] შორს / იქით [...]
- 7'. [...]

(ხარვეზი)

H

¹ ჩანს ზმნის მხოლოდ დაბოლოება (მესამე პირი, მხ. რ., პრეზენსი).

² მ. სალვინის საექვოდ მიაჩნია ნახმიცულის (= ხურიტული ტექსტის ნახმაცული) და სიღურის სახელით მოხსენიებული მედუქნე ქალის იგივეობა. მისი აზრით, ნახმაცული პირველად გილგამეშის ეპოსის ხურიტულ ტრადიციაში გვხვდება (იხ. Salvini, *Die hurritischen Überlieferungen des Gilgamesh-Epos*, გვ. 159). იხ. ამასთან დაკავშირებით, გ. ბეკმანის კომენტარი (Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 13).

³ ჩანს გაურკვეველი ზმნის დაბოლოება და ნიშნები, რომლებიც არ იკითხება. მომდევნო სტრიქონშიც (12') მხოლოდ ნიშნების კვალია შემორჩენილი.

§16'

- 1'. [...] მხოლოდ ცის [მზის ღვთაება გადალახავს ზღვას, სხვა კი]
- 2'. [ზღვას ვერ] გადალახავს“. გილგამეში [ნახმიცულის]
- 3'. [ეტყვის:] „განა [ზღვა ...] ჩემ მხარეს არ არის?“¹
- 4'. [ნახმიცული] უპასუხებს: „...“
- 5'. [... ურშანაბის, [ულუს² (?) ...] მენავეს
- 6'. [...] აქვს [...]
- 7'. (ზღვაზე) მოგზაურობიდან [...]
- 8'. [...] ნავი [შორს ნაყვანილი (?) ...“].

I

§17'

- 1'. [... გილგამეში] ქვემოთ [...]
- 2'. [...] გაიქცა და [...] -ს
- 3'. [ეუბნება:] „ენქიდუ და მე [...]
- 4'. [...] სიცოცხლის წლებისთვის [...].
- 5'. [...] მისი დღე [დადგა (?)].³
- 6'. [...] -ს ნუ] გააღებ! მდინარე (?) [...]⁴

C iii

§18'

- 1'. ვილაც [...]
- 2'. „შენ [(გადალახავ) (ზღვას)]“.⁵ ასე ეტყვის გილგამეში
- 3'. ურშანაბის: [„... შენ ხომ (ის ხარ, ვინც მას)]
- 4'. ყოველდღე (და) ყოველღამე [(გადალახავ ხოლმე)]“. ასე მიუგებს ურშანაბი:
- 5'. „მე [(ის ორი გამოსახულება გადამალახვინებდა ხოლმე)] (ზღვას)“.

¹ შდრ. Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 51.

² იგივე უთნაფიშთიმი, წარღვნას გადარჩენილი და უკვდავებას ნაზიარები ერთადერთი ადამიანი, რომელთან შეხვედრასაც უნდა ისახავდეს მიზნად ამ დაზიანებულ მონაკვეთში აღწერილი გილგამეშის მოგზაურობა ზღვაზე. იმის მიუხედავად, რომ ბოლაზქოიში აღმოჩენილ გილგამეშთან დაკავშირებულ ტექსტებში თავად წარღვნის აღწერილობას ვერ ვხვდებით, ანატოლიური ტრადიციისთვის ეს ეპიზოდი უცხო არ უნდა ყოფილიყო. ამას ადასტურებს ბოლაზქოიშივე გამოვლენილი პატარა ფრაგმენტი, რომლის გმირი, ძველბაბილონური ვერსიის მსგავსად, ათრამ-ხასისის / ვათარა-ხასისის სახელით არის მოხსენიებული (იხ. იქვე, გვ. 9).

³ გამოთქმა – „მისი დღე დადგა“ ხეთურში სიკვდილის გამომხატველია.

⁴ მომდევნო ორი სტრიქონი (7' -8') ასევე ძლიერ დაზიანებულია და ფრაზის აღდგენა ვერ ხერხდება.

⁵ შდრ. Kronasser, *Etymologie der hethitischen Sprache*, გვ. 542.

- 6'. ასე (ეტყვის) [(გილგამეში: „რად მიბრაზდები?“)]
 7'. გილგამეში [(...). ურშანაბი]
 8'. (მას) მიუგებს: „[...]
 9'. შენი [...]
 10'. შენზე! [...]
 11'. ადრე დავრგე“.² [...]
 12'. ხით ქვემოთ (და) [...]
 13'. (შე)ჭამენ. ურშანაბი გილგამეშს,
 14'. მეფეს, მიუგებს:
 15'. „რას (აპირებ), გილგამეშ? ზღვას
 16'. გადალახავ შენ?³ სიკვდილის წყლებს
 17'. რომ მიადგები, როგორც კი (ამას) იზამ,⁴
 18'. ცული მოიმარჯვე და
 19'. ორმოცი წყრთის ან ორმოცდაათი წყრთის სიგრძის [ჯოხები მო-
 ქერი!“⁵]

§19'

- 20'. როდესაც გილგამეშმა ურშანაბის
 21'. სიტყვები მოისმინა, ცული ხელში [დაიჭირა]
 22'. და 50 წყრთის სიგრძის ჯოხები
 23'. მოჭრა. გასხლა,⁶ [გათალა (?)] ისინი
 24'. და ნავზე დააწყო.
 25'. გილგამეში და ურშანაბი, ორივენი⁷ ნავში [ჩასხდნენ(?)].
 26'. ურშანაბიმ
 27'. საჭეს (?)⁸ ხელი მოჰკიდა, გილგამეშმა [კი ჯოხები]

¹ ან: „შენს ზემოთ“, „ზემოთ შენ ...“.

² იხ. *CHD P*, გვ. 207.

³ შდრ. *CHD P*, გვ. 151: “[When(?)] you go a[cross] the sea”.

⁴ შდრ. Rieken (et al.), *CTH 341.III.3* (სტრიქ. 104-105); Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 51: “What will you do when you come to the waters of death?”.

⁵ როგორც ჩანს, ნიჩბების დასამზადებლად.

⁶ იხ. *CHD Ⴓ*, გვ. 202.

⁷ ან: „მხოლოდ ორნი“. იხ. Rieken (et al.), *CTH 341.III.3* (სტრიქ. 113); Hoffner, Melchert, *A Grammar of the Hittite Language*, გვ. 170, შენ. 52.

⁸ იხ. Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 51 (კომენტარისთვის იხ. იქვე, გვ. 52); შდრ. *CHD P*, გვ. 268, სადაც სიტყვა *pintanza* თარგმნილია როგორც „ნიჩბები“. მე ვიზიარებ გ. ბეკმანის თარგმანს. ნიჩბების ფუნქცია, ალბათ, ამავე სტრიქონში აღდგენილ [*wi₃-na-la*] „ჯოხებს“ უნდა შეესრულებინა.

28'. <დაიჭირა> ხელში. მათი მოგზაურობა ერთ თვისა და თხუთმეტი დღის (მანძილზე გრძელდებოდა).¹

კოლოფონი: მესამე² ფირფიტა „გილგამეშის სიმღერისა“.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა

გილგამეშანი – გილგამეშანი. *ბაბილონური ეპოსი მესამე ათასეულისა ქრ. წ., ბაბილონურ ტექსტიდან თარგმნილი მ. წერეთლის მიერ (კონსტანტინეპოლი 1924), თბილისი, 2018.*

ტატიშვილი, ხეთურ-ქართული ლექსიკონი – ტატიშვილი ი., *ხეთურ-ქართული ლექსიკონი* (10 ნაკვეთი), თბილისი, 2006-2014.

Archi, *Transmission of Recitative Literature* – Archi A., *Transmission of Recitative Literature by the Hittites*, AOF, 34, 2007, გვ. 185-203.

Bachvarova, *From Hittite to Homer* – Bachvarova M., *From Hittite to Homer. The Anatolian Background to Ancient Greek Epic*, Cambridge, 2016.

Beal, *Hittite Oracles* – Beal R., *Hittite Oracles*, “Magic and Divination in the Ancient World”, ed. L. Ciruolo and J. Seidel, Leiden, 2002, გვ. 57-81.

Beckman, *The Hittite Gilgamesh* – Beckman G., *The Hittite Gilgamesh*, Atlanta, 2019.

CHD – *The Hittite Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago*, Edited by Güterbock H.G, Hoffner H.A. (et al.), Chicago, 1980-.

Friedrich, *Die hethitischen Bruchstücke des Gilgameš-Epos* – Friedrich J., *Die hethitischen Bruchstücke des Gilgameš-Epos*, ZA, 39, 1930, გვ. 1-82.

George, *The Babylonian Gilgamesh Epic* – George A., *The Babylonian Gilgamesh Epic*, Oxford, 2003.

¹ მომდევნო ფრაგმენტი (C iv §§ 20'-22') ძლიერ დაზიანებულია და მეტ-ნაკლებად გამომული ტექსტის აღდგენა ვერ ხერხდება. ტექსტს აშკარად აკლია ეპიზოდები, რომლებშიც აღწერილი იქნებოდა უთნაფიშთიმის და გილგამეშის შეხვედრა, ამ უკანასკნელის გამოცდა უძილობასთან გამკლავების უნარით, რაც სიკვდილზე გამარჯვების ტოლფასი იქნებოდა, მისი დაბრუნება ურუქში. დაზიანებულ სტრიქონებში შეიძლება ამოვიკითხოთ სახელი „ულუ“ (= უთნაფიშთიმ) (§21' / C iv 16'), ასევე *tuliyā-* „საკრებულო“ (13', 17'), რის საფუძველზეც გ. ბეკმანი ხედავს მსგავსებას სტანდარტულ ბაბილონური ვერსიის შემდეგ კონტექსტთან (XI 207-208): „ახლა კი ვინ მოუხმობს შენთვის ღმერთებს საკრებულოზე იმისთვის, რომ იპოვო (მარადიული) სიცოცხლე, რომელსაც დაეძებ?“. როგორც ჩანს, სწორედ ეს უნდა ყოფილიყო გილგამეშის ეპოსის ხეთური ვერსიის დამაგვირგვინებელი ფრაზა (Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 10).

² ტექსტში, ალბათ, შეცდომით წერია: DUB.1.KAM ტექსტში, ალბათ, შეცდომით წერია: Bachvarova, *From Hittite to Homer*, გვ. 70; Beckman, *The Hittite Gilgamesh*, გვ. 51, 52.

- Görke, *Das Ritual der Aštu*** – Görke S., *Das Ritual der Aštu (CTH 490): Rekonstruktion und Tradition eines hurritisch-hethitischen Rituals aus Boğazköy/Ḫattuša* (Culture and History of the Ancient Near East 40), Leiden, 2010.
- Haas, *Die hethitische Literatur*** – Haas V., *Die hethitische Literatur. Texte, Stilistik, Motive*, Berlin, New York, 2006.
- Hoffner, Melchert, *A Grammar of the Hittite Language*** – Hoffner H. A., Melchert H.C., *A Grammar of the Hittite Language*, Winona Lake, Indiana, 2008.
- HW² – Hethitisches Wörterbuch. Zweite völlig neubearbeitete Auflage auf der Grundlage der edierten hethitischen Texte**, Edited by Friedrich J., Kammenhuber A., (et al.), Heidelberg, 1975-.
- Klinger, *Die hethitische Rezeption mesopotamischer Literatur*** – Klinger J., *Die hethitische Rezeption mesopotamischer Literatur und die Überlieferung des Gilgameš-Epos in Ḫattuša*, “Motivation und Mechanismen des Kulturkontaktes in der späten Bronzezeit”, ed. D. Prechel, Florence, 2005, 83. 103-127.
- Kloekhorst, *Etymological Dictionary*** – Kloekhorst A., *Etymological Dictionary of the Hittite Inherited Lexicon* (Indo-European Etymological Dictionary Series 5), Leiden, 2008.
- Kronasser, *Etymologie der hethitischen Sprache*** – Kronasser H., *Etymologie der hethitischen Sprache*, Wiesbaden, 1963-1966, 1987.
- Melchert, *Cuneiform Luvian Lexicon*** – Melchert H. C., *Cuneiform Luvian Lexicon* (Lexica Anatolica 2), Chapel Hill, NC, 1993.
- Mouton, *Rêves hittites*** – Mouton A., *Rêves hittites. Contributions à une histoire et une anthropologie du rêve en Anatolie ancienne*, Leiden, Boston, 2007.
- Neu, *Interpretation der hethitischen mediopassiven Verbalformen*** – Neu E., *Interpretation der hethitischen mediopassiven Verbalformen* (Studien zu den Boğazköy-Texten 5), Wiesbaden, 1968.
- Otten, *Die erste Tafel des hethitischen Gilgamesch-Epos*** – Otten H., *Die erste Tafel des hethitischen Gilgamesch-Epos*, IM, 8, 1958, 83. 93-125.
- Polvani, *La terminologia dei minerali*** – Polvani A.-M., *La terminologia dei minerali nei testi ittiti* (Eothen 3), Florence, 1988.
- Puhvel, *Hittite Etymological Dictionary*** – Puhvel J., *Hittite Etymological Dictionary*, Berlin, 1984-.
- Rieken (et al.), *CTH 341.III*** – Rieken E., Lorenz J., Bauer A., Görke S., *CTH 341. III.1*: <http://www.hethport.uni-wuerzburg.de/HPM/index.php> (INTR 2009-08-12).
- Salvini, *Die hurritischen Überlieferungen des Gilgameš-Epos*** – Salvini M., *Die hurritischen Überlieferungen des Gilgameš-Epos und der Kešši-Erzählung*, “Hurriter und Hurritisch”, ed. V. Haas, Konstanz, 1988, 83. 157-72.

Sasson, *Prologues and Poets* – Sasson J. M., *Prologues and Poets. On the Opening Lines of the Gilgamesh Epic*, “Beyond Hatti. A Tribute to Gary Beckman”, ed. by Collins B. J. and Michalowski P., Atlanta, 2014, 83. 265-277.

Schott, *Das Gilgamesch-Epos* – Schott A., *Das Gilgamesch-Epos*, Stuttgart, 1958.

Starke, *Untersuchung zur Stammbildung* – Starke F., *Untersuchung zur Stammbildung des keilschrift-luwischen Nomens* (Studien zu den Boğazköy-Texten 31), Wiesbaden, 1990.

Stefanini, *Enkidu’s Dream* – Stefanini R., *Enkidu’s Dream in the Hittite “Gilgamesh”*, JAOS, 28, 1969, 83. 40-47.

Tischler, *Der Ortsname Tarsos* – Tischler J., *Der Ortsname Tarsos und Verwandtes*, ZVS, 100, 1987, 83. 339-50.

Tischler, *Hethitisches Etymologisches Glossar* – Tischler J., *Hethitisches Etymologisches Glossar*, Innsbruck, 1977-2016.

Ziolkowski, *Gilgamesh Among Us* – Ziolkowski Th., *Gilgamesh Among Us: Modern Encounters with the Ancient Epic*, Ithaca, NY, 2011.

The Hittite Version of the Gilgamesh Epic

Summary

The Epic of Gilgamesh, an epic poem from ancient Mesopotamia, is often cited as the oldest known piece of literature with an indubitably long history stretching across 17 centuries (from about 1750 to 100 BC) and a wide area of distribution: the cuneiform texts, describing the exploits of Gilgamesh, the protagonist of the epic, have been revealed not only among the ruins of Assyria and Babylon, but also in different regions of the ancient Middle East – in Anatolia, Ugarit, Emar and Megiddo. Next to two Akkadian versions, the manuscripts in Hurrian and Hittite have been also discovered at the Hittite capital Hattusa (present-day Boğazköy). As G. Beckman has rightly noticed, the archaeological excavations at Hattusa have yielded more textual material for Gilgamesh than is known from all other Late Bronze Age sites combined. Opinions differ, however, regarding the place the Epic of Gilgamesh would have been held in the Hittite culture: was it solely used in scribal instruction, or did it also serve as a literary work among the Hittite “elite”? Also controversial is the question about the origins of the Hittite version of the Gilgamesh Epic, whether it is a text reflecting an oral tradition or an independent composition that is not based on earlier Akkadian (or Hurrian) texts. One thing is indisputable: the texts written in Akkadian, Hurrian, and Hittite languages found in Boğazköy are of great importance for the reconstruction of the development of the Gilgamesh epic, since these texts include the material of the period which is quite fragmented and sparsely preserved in the Mesopotamian tradition itself. Moreover, the Hittite version is the only source that can be used to fill a gap in Tablet V of the final, “canonical,” version of the epic. In addition to what has been said, studying the textual material from Boğazköy related to the Gilgamesh Epic could shed light on the spread of narrative traditions in the ancient Near East and their contacts with the Greek epic tradition.

The present article contains the first Georgian translation of the three tablets (CTH 341.III.1, III.2, III.3) representing the Hittite version of the Epic of Gilgamesh.